

SLOVENCİ V PRVIH DVEH DESETLETJIH PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

SLOVENIJA OB KONCU VOJNE

POVOJNI SISTEM OBLASTI:

- **Druga sv. vojna** se je pri nas **končala z zmago narodnoosvobodilnega gibanja** (na čelu KPS) ; hkrati z narodnoosvobodilnim bojem je potekala tudi socialistična revolucija → ena od bistvenih ciljev komunistov
- Komunistična partija najmočnejša sila po vojni, kljub temu uradno ni prevzela oblasti, temveč OF, ta je že v letu 1943 izgubila koalicijski položaj in postala enotna organizacija pod vodstvom KPS
- Poleti in jeseni 1945 bil na osnovi dogovorov (Tito – Šubašič, Tito – Churchill) formalnoobnovljen večstrankarski sistem – ni zaživel (nova oblast je delovanje meščanskih strank načrtno ovirala)
- **Prve poveljne volitve:** volitve v ustavodajno skupščino Jugoslavije, **11. november 1945**
- Pred volitvami najmočnejša politična organizacija, protikomunistično usmerjena **Ljudska fronta** (KPJ) jo je povsem obvladovala)
- Večstrankarski sistem je bil še dovoljen, opozicija na volitvah ni nastopila – onemogočili so ji kampanjo → tako je bilo že pred volitvami jasno da politični razvoj v novi Jugoslaviji ne bo šel v smeri parlamentarne demokracije ampak v oblikovanje **nedemokratičnega enostrankarskega sistema**
- Na volitvah nastopila le **lista Ljudske fronte** (v Sloveniji OF)
- Zaradi visoke stopnje nepismenosti v jugovzhodnih predelih Jugoslavije se je glasovalo z volilnimi kroglicami (kljub temu prihajalo do velikih zlorab)
- Na volitvah 11. novembra 1945 je z veliko premočjo **zmagala Ljudska fronta Jugoslavije (OF v Sloveniji)** – ok. 85% volilcev
- Zmaga na volitvah je komunistom prek Ljudske fronte omogočila dokončen prevzem oblasti
- Novoizvoljena skupščina je **29. novembra 1945** razglasila **republiko**; Jugoslavija je postala zvezna republika ali federacija → **Federativna ljudska republika Jugoslavija (FLRJ)**
- **30. januarja 1946** je bila **sprejeta ustava FLRJ**, napisana po sovjetskem vzoru
- Zvezna ustava je Sloveniji zagotovila da je postala ena izmed 6 republik, a so že kmalu sledila razočaranja
- Nekaj dni po koncu vojne so Slovenci izgubili svojo vojsko, sledila intenzivna centralizacija na vseh področjih
- Volitve v slovensko ustavodajno skupščino so bile oktobra 1946, opozicija ni nastopila; premočno je zmagala OF
- **Januarja 1947** je slovenska skupščina sprejela **prvo ustavo v zgodovini slovenskega naroda**, s tem tudi državne simbole (veljali do 1991)

NASILEN OBRAČUN S POLITIČNIMI, VOJNIMI IN DRUGIMI NASPROTNIKI:

- Ob koncu vojne se je večina jugoslovanskih enot umaknila na avstrijsko Koroško → predala se je britanski vojski
- Konec maja 1945 so jih Angleži pod pretvezo da jih bodo premestili v S Italijo prepeljali nazaj v Jugoslavijo → prepuščeni na milost in nemilost zmagoviti Titovi vojski
- Za kratek čas so jih zaprli v zbirna taborišča: **Teharje pri Celju, Kranj, Škofja Loka, škofove zavode v Šentvidu pri Ljubljani**; nato so večino pobili v Kočevskem Rogu, Hrastniku in Hudi jami pri Laškem
- V prvih poveljnih letih so v Jugoslaviji in Sloveniji potekali **sodni procesi** proti vojnim zločincem, sodelavcem okupatorja in drugim nasprotnikom narodnoosvobodilnega gibanja
- V Ljubljani bil na smrt obsojen domobranski general **Leon Rupnik**; Ljubljanski škof **Gregorij Rozman** pa je na koncu vojne s tisočimi civilisti pobegnil kot velik nasprotnik komunizma (v odsotnosti bil zaradi sodelovanja z Nemci obsojen na 18 let prisilnega dela, doizvršitve kazni ni prišlo, saj se ni nikoli več vrnil v domovino)
- Ustanovljena so bila tudi **sodišča narodne časti** – obsojala ljudi zaradi kolaboracije z Italijani in Nemci, in tiste ki se med vojno niso držali kulturnega molka ali so izdajali časopise v režiji okupatorjev
- Leta 1947 politična opozicija v Sloveniji dokončno uničena; liberalno usmerjena skupina Stara pravda je hotela obnoviti politično dejavnost → **Nagodetova skupina**, proti njej organiziran sodni proces – Črtomir Nagode usmrčen, ostali zaporne kazni

POLOŽAJ KATOLIŠKE CERKVE:

- Katoliška cerkev je ostala edina opozicija → tedanja oblast si jo je skušala čimbolj podrediti in pretrgati njene vezi z Vatikanom
- Na cerkev so gledali kot na **nevarnega nasprotnika** ki **zavrača socialistično družbeno ureditev** in skuša iz vernikov narediti nasprotnike oblasti
- Proti cerkvi so ukrepali postopoma in na različne načine:
  - Najprej je **država** cerkvi **zaplenila skoraj vse nepremičnine** (v okviru zakonov o agrarni reformi in nacionalizaciji)
  - Organizirani so bili mnogi sodni procesi proti duhovnikom
  - Verouk v prvih letih po vojni še dovoljen vendar neobvezen
  - **1952** za cerkev prelomno in usodno → **Teološka fakulteta izključena iz Univerze v Ljubljani**, nehal se je praznovati božič, **Jugoslavija je prekinila diplomatske odnose z Vatikanom**

GOSPODARSTVO

AGRARNA REFORMA, NACIONALIZACIJA IN PLANSKO GOSPODARSTVO:

- AGRARNA REFORMA:

- Zakon o agr. Ref. Je bil sprejet **avgusta 1945** na **III. zasedanju AVNOJ-a v Beogradu**
- Pomenil je prvi ekonomsko politični ukrep nove oblasti ki je s tem na svojo stran hotela pridobiti revnejše kmete
- Pri izvedbi Jugoslavija ni posnemala SZ (zemljo podržavila) temveč ustanovila zemljiški sklad, v katerega so zemljo pridobili tako da so jo zaplenili Nemcem in sodelavcem okupatorjev, odvzeli zemljiškimi veleposestnikom, bankam, cerkvi
- 49% zemlje so potem razdelili manjšim kmetom po načelu: "**zemljo tistemu ki jo obdeluje**"

- 51% (zlasti gozdove) je obdržala država → zemljo dobile kmetijske zadruge in državna posestva
- Z današnjega vidika je agrarna reforma bolj škodovala kot koristila razvoju kmetijstva – zemljiško posest še bolj razdrobila, manjše kmetije so v povprečju dobile manj kot hektar zemlje (premalo)
- **KOLONIZACIJA:**
  - V Sloveniji še zdaleč ni potekala v tako velikem obsegu kot v Jugoslaviji
  - Novi kolonisti so se naselili na Apaškem polju in na Kočevskem – dobili zemljo pregnanih Nemcev (vsaka kmetija v povprečju 4,5 hektara)
- **KOLEKTIVIZACIJA:**
  - Začela se je v letu 1948 višek dosegla 1949
  - Pomenila **nasilno včlanjevanje kmetov v kmetijske zadruge**
  - **CILJ:** razširiti socialistični sektor kmetijstva in povečati pridelavo hrane
  - Kmetje so se ji upirali, nasilno včlanjevanje so razumeli kot poskus države, da jim odvzame zemljo
  - Po nekaj letih je bila kolektivizacija ustavljena

V celoti gledano, nova oblast za kmetijstvo ni našla dobrih rešitev. Noben državni ukrep kmetom ni koristil. Država kmetom kot zasebnikom ni bila naklonjena – imela jih je za nasprotnike socializma. Kmetje so v državi videli mačeho saj jim je poleg ponesrečenih ukrepov vsilila še **obvezni odkup pridelkov** po zelo nizkih cenah.
- **NACIONALIZACIJA:**
  - Ali podržavljenje gospodarstva
  - Po sovjetskem vzoru se je začela uveljavljati nova **družbena ureditev – socializem** (zaradi ključne vloge države in njene administracije se je imenoval državni ali administrativni socializem)
  - Potekala je v več fazah, s tem je država hotela doseči **CILJE RAZVOJA:**
    - **Zagotoviti popoln nadzor nad gospodarstvom**
    - **Ustvariti temelje planskemu gospodarstvu doseči vsestranski gospodarski razvoj, odpraviti gospodarsko zaostalost zlasti v nerazvitih republikah**
    - **Postopno dvigniti stopnjo življenjske ravni**
  - Proces se je začel takoj po končani vojni (še pred uradnim začetkom)
  - Nova oblast je proti tujim lastnikom gospodarskih objektov, kolaborantom z okupatorji in protikomunističnimi vojskami ostro ukrepalana **DVA NAČINA:**
    - **S konfiksacijo** – zaplemba mnogih podjetij
    - **S sekvatizacijo** – uvedbačasne uprave v podjetjih
  - **1. FAZA NACIONALIZACIJE: konec leta 1946** – Ljudska skupščina FLRJ sprejela **zakon o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij**
    - S prvo fazo so podržavili vsa večja zasebna podjetja državnega in republiškega pomena
  - **2. FAZA NACIONALIZACIJE: april 1948** – na vrsto so prišla manjša podjetja ter kulturne in zdravstvene ustanove
  - Proces nacionalizacije se je **KONČAL leta 1958** – podržavljene še večje zasebne hiše in poslovni prostori k iso presegali določenlastniški maksimum
  - Zaradi nacionalizacij so nastali veliki problemi – začeli so se reševati šele v samostojni Sloveniji
  - Odškodnine so bile daleč pod dejansko vrednostjo nacionaliziranih ustanov in objektov (le 30% vrednosti)
  - Realno odškodnino so dobili le tuji lastniki – zaradi zahtev zahodnih držav (zagrozile, da v nasprotnem primeru ne bodo vrnile zlatih Jugoslovanskih rezerv ki so bile v tujini)

OBNOVA SLOVENIJE PO VOJNI:

- Med vojno in v obračunu po njej je bilo več kot 70 000 žrtev (5% prebivalstva) . v Jugoslaviji dvakrat več žrtev
- Poškodovanih je bilo veliko naselij in mestnih zvez
- Tisoče družin ostalo brez strehe nad glavo
- Industrija delovala tako slabo da je delo začasno ustavila – ponoven zagon je bil mogoč le s pomočjo improvizacije
- **Intenzivna obnova** je potekala v letih v letih **1945 - 1947**; spremljale so jo **velike težave** zlasti pomanjkanje strojev in hrane
- Najpomembnejši orodji – **kramp in lopata, simbola prvih poveljnih let**
- **NAČINI OBNOVE:**
  - **Prostovoljno delo** – množične delovne akcije prebivalstva, mladinske delovne brigade
  - **Udarništvo** – udarnik po letu 1945 pomenil častni naziv za delavca ki je močno presegel normo ali delovne zahteve
  - **Prisilno delo** – političnih zapornikov in vojnih ujetnikov
- **PREHRANA:** veliko je s svojimi paketi **pomagala UNRRA** (Uprava združenih narodov za pomoč in obnovo)
- Pomoč ni zadostovala, zato je bil na vasi **uveden obvezen odkup kmetijskih pridelkov in izdelkov živalskega izvora**
- Kmetje so se temu upirali saj so bile odkupne cene zelo nizke → skrivanje pridelkov, ponekod kmečki upori – v kali zatrti, v zaporu se je znašlo ogromno kmetov

RAZVOJ INDUSTRIJE NA SLOVENSKEM:

- Obnova prizadetih podjetij se kljub velikim naporom ni v celoti posrečila; na začetku se je pričakovalo, da b ovelik del obnove opravljen z zveznimi sredstvi – ta so pritekala v manjšem obsegu (in neredno) kot jih je Slo. Potrebovala
- Iz drugih republik kljub obljubam ni bilo vrste pomembnih surovin, poleg tega je **Slovenija morala pomagati drugim republikam v OBLIKAH:**
  - Slovenska podjetja veliko gradila, zlasti v BiH
  - Na zahtevo prvega predsednika slovenske vlade Borisa Kidriča je v letu 1945 moralo v BiH, ČG in Mak. Oditi ok. 100 raznih strokovnjakov, čeprav jih je doma primanjkovalo
  - Od leta 1946 so morala mnoga slovenska podjetja v nerazvite republike pošiljati del osnovnih sredstev
  - Velik je bil prispevek v denarju

- Jugoslavija zaradi solidarnosti z drugimi socialističnimi državami ni sprejela Marshallove pomoči, razpisala je ljudsko posojilo
- **PLANSKO GOSPODARSTVO:** že v obdobju obnove je nova oblast postopoma začela uvajati centralizirano plansko gospodarstvo
  - Do konca leta 1946 je bila večina gospodarskih objektov podržavljena
  - Gospodarstvo so vodili najvišji državni organi v Beogradu
- **PRVA PETLETKA:** Jugoslavija je prvi petletni načrt spejela **leta 1947 - 1952**
  - Sestavljena je bila po sovjetskem vzoru
  - Pred drugo sv.v. je SZ sprejela tri petletne gospodarske plane - uspelo uresničiti le prvega (za ceno velikih žrtev), Jugoslovansko vodstvo je ponovilo usodno napako - računalo da bo FLRJ po največ treh petletkah dosegla razvitejše države, hkrati bistveno zmanjšala razliko med nerazvitimi republikami
  - Razvitejši del države (Slovenija, Hrvaška) je zato moral upočasniti razvoj in prevzeti najtežja bremena industrializacije
  - **POGLAVITNA CILJA: industrializacija in elektrifikacija države**
  - Zvezna vlada določala glavne usmeritve gospodarstva
  - Planska komisija zelo podrobno načrtovala proizvodnjo, porabo, distribucijo izdelkov za vso državo, določala večino cen in plače zaposlenih v posameznih panogah
  - Podjetja dejansko niso odločala o nobenem elementu proizvodnje - postala so slepa orodja v rokah zvezne administracije → s tem bilo popolnoma ukinjeno tržno gospodarstvo
  - Kasneje se je izkazalo da je bil prvi petletni načrt glomazen in predimenzioniran - bolj zbirka želja kot dejanskih možnosti
  - V Slo. so s prvo petletko najprej načrtovali gradnjo 330 energetskih in 80 industrijskih objektov - kasneje se je to št. bistveno zmanjšalo
  - V letu 1949 se je zaradi ekonomske blokade socialističnih držav gradilo le 30 gospodarskih objektov
  - **Prvi novozgrajeni industrijski objekt** pri nas je bila tovarna strojev **Litostroj**
  - Sledili so metalurški objekti (Jesenice, Ravne, Štore, Kidričevo) vrtsa elektrarn (Dravograd, Mariborski otok, Medvode, Moste)

PRVI NESPORAZUMI Z BEOGRADOM:

- Slovenija je od prve petletke pričakovala več kot je bilo realno narejeno - prva petletka je bila napisana na kožo manj razvitim republikam
- V Sloveniji je bilo zgrajenih najmanj objektov (v Jugoslaviji 2500 gospodarskih objektov do 1955) največ pa v Makedoniji, BiH, ČG
- **Slovenija kot najbolj razvita republika je tako v obdobju obnove, kot tudi v času prve petletke morala "čakati" na manj razvite**
- Zato je bil razvoj bistveno počasnejši od pričakovanega - prvi petletki bi lahko očitali da je zavirala razvoj (kljub uspehom na področju elektrifikacije in industrializacije) → vzbudilo dvome, prerasli v sumničenja in spore z zveznim vodstvom; začel nastajati občutek da je Slovenija izkoriščena država

SLABOSTI NAGLEGA IN ENOSTRANSKEGA INDUSTRIJSKEGA RAZVOJA:

- Nagla in enostranska industrializacija je torej potekala počasnejše od predvidenega pričakovanja, imela je mnoge slabosti
- Izgradnja najpomembnejših gospodarskih objektov se je zavlekla - primanjkovalo finančnih sredstev, mehanizacije, gradbenega materiala
- Pri gradnji se pogosto ni upoštevalo pogojev za proizvodnjo (surovine, energija, kvalificirana delovna sila, prometne zveze)
- V nove tovarne so vgrajevali staro, dotrajano opremo
- V okolici industrijskih središč so nastajala nenačrtna delavska naselja - neurejena infrastruktura
- Industrija postala glavni porabnik zemljišč - največkrat najboljših obdelovalnih površin
- Življenjska raven se v primerjavi s predvojno ni dvignila
- Na posameznih področjih (nekovinska, kmetijska, tekstilna industrija) Slovenija začela zaostajati za drugimi republikami

ŽIVLJENJE V ČASU ADMINISTRATIVNEGA SOCIALIZMA

PROBLEMI OBLIKOVANJA INFRASTRUKTURE:

- Industrializacija je zelo pospešila deagrarnizacijo podeželja, vendar tedanja oblast ni bila sposobna organizirati vzporedne zbraniščne socialne politike
- 1946 predsednik vlade LRS postal Miha Marinko (6 razredov OŠ, potem nekvalificiran steklar in rudar); v tistem času pa je bil minister z industrijo Franc Leskovšek - Luka (izučen za kovinostrugarja)
- Kadrovanje je bilo izrazito politično, strokovnost ni bila pomembna
- **Beg z zemlje je povzročil velike posledice:**
  - Veliko delavcev se je zaradi slabo organiziranega javnega prevoza v službo vozilo kar s kolesi
  - Velika je bila stanovanjska stiska - nastala primestna barakarska naselja
  - Nenačrtna delavska naselja v industrijskih središčih niso imela urejene infrastrukture (vodovod, kanalizacija...)

NIZEK DRUŽBENI STANDRAD, SLABA ZAŠČITA PRI DELU:[]

- Novi razred poklicnih politikov je deloval zelo populistično - ljudem predvsem govorili tisto kar so želeli slišati (dejanske možnosti prezrte)
- Ljudem obljubljali lepšo prihodnost - do te ni prišlo (država lahko zagotovila le nizek družbeni standard)
- Delavci imeli plačan dopust in osnovno zdravstveno zavarovanje, vendar je bila zaščita pri delu zelo slaba - ponekod je skoraj ni bilo, nesreče pri delu bile zelo ogoste
- Mlade družine v mestih zelo težko dobile stanovanje - malo novogradenj

- Prvi otroški vrtci bili redki, omejeni na mesta, imenovali so se DID (domovi igre in dela) – mnoge mlade matere zato morale ostati doma, delno zaradi tega ker so bili porodniški dopusti izrazito prekratki

PRIMERJAVA ŽIVLJENSKE RAVNI S PREDVOJNO:

- V prvem povojnem desetletju je bila življenjska raven precej nižja kot predvojna
- Zelo je primanjkovalo blaga za široko potrošnjo in osnovnih življenjskih potrebščin
- **1945 uvedene živilske izkaznice** (dostop do minimalne količine hrane, oblačil, otroške opreme...) in **boni za industrijsko blago**
- Dobitniki nakaznic in bonov so lahko kupovali po nižjih cenah – veljalo tudi za osnovna živila (kruh, meso, mleko, moka, olje, kis, sladkor)
- Kljub temu je živil v mestih pogosto zmanjkalo – ljudje so jih skušali dobiti na podeželju (s kmeti so zamenjevali industrijske proizvode za hrano)
- **Osebn standard je bil zelo nizek:** večina družin ni imela gospodinjskih pripomočkov – prišlo do velike preobremenjenosti žena, zlasti zaposlenih

ZUNANJA POLITIKA

OHRANITEV SAMOSTOJNOSTI TER BOJ ZA MEJE:

- **INFORMBIROJEVSKI SPOR:**
  - Čeprav so mnjenja deljena, so si mnogi strokovnjaki edini v tem da sta bila narodnoosvobodilni boj in jugoslovanska revolucija bolj ali manj povezana procesa
  - Odnos med NOB in socialistično revolucijo specifičen v različnih delih Jugoslavije pa tudi različnih jugoslovanskih narodih in narodnih manjšinah
  - Nova Jugoslavija je začela graditi socializem po sovjetskem vzoru – skoraj povsem se naslonila na prvo socialistično državo SZ (lahko govorimo o pretirani navezanosti na to državo, ki se je Jugoslaviji po letu 1948 hudo maščevala)
  - **Spor z Informbirojem je bil eden najbolj nenavadnih sporov v zgodovini socializma**
  - V obdobju ko je am. Presd. Truman hotel obvarovati Zahod pred širjenjem komunizma je sovjetski diktator Stalin hotel povezati socialistični svet in ga čim bolj navezati na SZ → zato je bil **leta 1947** ustanovljen **Informacijski biro** komunističnih partij evropskih socialističnih držav ter italijanske in francoske, članica postala tudi Jugoslavija – takrat veljala za najzvestejšo Stalinovo zaveznico
  - Zato je bil dramatičen napad sovjetske komunistične partije na KPJ spomladi leta 1948 toliko bolj presenetljiv
  - Spro se je potem hitro razširil
  - Ker se KPJ ni uklonila, je že aprila 1948 sledila **resolucija Informbiroja** o nepravilnostih v jugoslovanski partiji.
    - **OBTOŽBE SO BILE** hude:
      - Nepravilna politika tovariša Tita, Kardelja, Đilasa in Randovića
      - KPJ vodi proti SZ in partiji sovražno politiko
      - Vodilni v KPJ zapuščajo pozicije delavskega razreda in se oddaljujejo od marksistične teorije razredov in razredne službe
      - Jugoslovanski voditelji zunanjo politiko SZ primerjajo z zunanjo politiko imperialističnih sil
      - Centralni komite KPJ širi klevetniško propagando proti SZ in partiji
      - Koncepti voditeljev KPJ so nezdržljivi z marksizmom – leninizmom in so lastni samo nacionalistom
    - Podobnih obtožb (nesmiselnih) je bilo še več, **pravo ozadje spora** je bilo **drugje**
  - **POGLAVITNA RAZLOGA ZA SPOR: jugoslovansko vztrajanje pri enakopravnih odnosih s SZ, ker se Tito kot karizmatična osebnost ni hotel podrediti Stalinu** (hotel vladati po svoje, čeprav je Jugoslavija že v prvih letih po vojni nekritično sprejela sovjetski model državnega socializma)

EKONOMSKE IN POLITIČNE POSLEDICE INFORMBIROJEVSKEGA SPORA:

- **Poleti 1948 je jugoslovansko komunistično vodstvo s Titom na čelu zavrnilo vse obtožbe Informbiroja** in jih **označilo za neresnične in nepravilne**
- Ker se Jugoslavije s pomočjo Informbiroja ni dalo disciplinirati so stopnjevano sledile hude **oblike pritiska:**
  - **Odpoklic sovjetskih civilnih in vojaških strokovnjakov**
  - **Odpoved trgovinskih pogodb**
  - **Popolna ekonomska blokada s strani SZ in njenih zaveznikov** – zelo ogrozila prvo petletko
  - **Prekinitev diplomatskih stikov**
  - **Grožnja z vojaškim napadom** – višek dosegla 1949, kazalo da b ovojna izbruhnila vsak trenutek
- **Tito** (podprlo ga je Slovensko vodstvo) hotel dokazati, da so sovjetske obtožbe neopravičene in krivične, zato je kot vodilni politik (zaradi karizme mu nihče upal ugovarjati) pospešeno **uvajal** slednje **politične in gospodarske ukrepe** – jugoslovansko družbo naj bi čim bolj približali sovjetski:
  - Politični sodni procesi (Dahavski procesi) – dokončno zatrta možna opozicija
  - Oblast pohitela z drugo nacionalizacijo – z njo uničeni manjši podjetniki in trgovci
  - Na vasi so bogatejše kmete (po ruskem zgledu imenovali kulaki) onemogočili z ostrimi kaznimi (kulaški procesi)
  - Začela se je kolektivizacija – nasilno vključevanje kmetov v zadruga
  - Vse resnične ali potencialne pristaše Stalina so označili kot "informbirojevce" – zaprli ali odpeljali v koncentracijska taborišča: Goli otok, Sv. Grgur, Stara Gradiška...
- Tito se je proti Stalinu boril z uporabo grobih stalinističnih metod v Jugoslaviji – trajalo pbl. 2 leti, zatem je moralo jugoslovansko vodstvo zaradi osamljenosti v mednarodnih odnosih spremeniti dotedanjo politiko
- **Tito je za pomoč zaprosil zahodne kapitalistične države** – v zameno za gospodarsko in vojaško pomoč je zahod zahteval demokratizacijo Jugoslavije
- V naslednjih letih so se postopoma res začele izvajati demokratične reforme
- **Jugoslavija se je začela vse bolj oddaljevati od vzhodnih socialističnih držav, začela je uvajati nov model socializma**
- Odnosi s SZ so se normalizirali leta 1955 ko je Jugoslavijo obiskal novi sovjetski voditelj Nikita Hruščev

BOJ ZA MEJE:

- **Ob koncu vojne** je **Jugoslovanska armada** (vanjo vključeni slovenski partizani) **osvobodila slovensko etnično ozemlje** – zasedla ozemlje ki ga je Italija dobila po prvi svetovni vojni (Italijani to ozemlje imenovali **Julijska krajina**)
- Zasedla je **Celovec, Trst, Gorico in celo Čedad** – prekoračila narodnostno mejo (s tem je bil za kratek čas uresničen program Zedinjene Slovenije)
- **Sledila je ostra reakcija zahodnih sil** (ZDA, VB) – verjetno je šlo za bojazen da nebi preko prosovjetsko orientirane Jugoslavije sovjetski vpliv prodrli daleč na zahod
- **Jugoslovanska armada** se je zaradi grožnje napada že **v drugi polovici maja 1945 umaknila iz Koroške, 12. junija še iz Trsta, Gorice in Pulja**

TRŽAŠKO VPRAŠANJE:

- Umik Titove armade iz Trsta ni rešil prečegea vprašanja meje med Italijo in Jugoslavijo – pomenil le začetek dolgoletnega zaostrovanja odnosov med obema stranema ter eno od glavnih žarišč hladne vojne v Evropi
- **20. junija 1945** je bila **Julijska krajina** po podpisu beograjskega in devinskega sporazuma **razdeljena po Morganovi liniji** (ameriški general) na **cono A** – pod britansko – ameriško vojaško upravo in **cono B** – pod upravo Jugoslovanske armade
  - **Cona A : Trst, Gorica** s precejšnjim zaledjem, **Pulj, Beneška Slovenija**
  - **Cona B : Beneška Slovenija, Rezija in Kanalska dolina**
- Vprašanje sprone meje so po dolgotrajnih pogajanjih skušali rešiti na **mirovni konferenci v Parizu – Mirovna pogodba z Italijo** bila **podpisana februarja 1947 v Parizu**
- **Jugoslavija** je dobila: skoraj vso **Primorsko, Istro z Reko, otoke in Zadar** s tem je bila predvojna meja občutno premaknjena
- **Italija** poleg **Beneške Slovenije, Rezije in Kanalske doline** še **Gorico** v korist Slovencev in Hrvatov
- **Za najspornejše območje** so **po francoskem predlogu** ustanovili **Svobodno Tržaško ozemlje (STO)** – nekakšna začasna tamponska država
- Podobno kot Julijsko krajino so jo razdelili na **2 cona**:
  - **Cona A STO : Trst z okolico** → britansko – ameriška uprava (zavezniška uprava precej nezavezniška do Slovencev – uradni jezik samo italijanski)
  - **Cona B STO : slovenska obala do Novigrada** → jugoslovanska uprava (načrtno povečevala vpliv Slovencev in Hrvatov – povzročilo množično izseljevanje Italijanov)
- Takšno stanje naj bi trajalo dokler se obe strani nebi sporazumeli za skupnega guvernerja
- Odnosi med Slovenci in Italijani so se poslabševali – niso mogli dogovoriti o skupnem guvernerju, usoda STO visela na nitki

IZGUBA TRSTA:

- **1952** so **zahodni zavezniki** s t.i. **Londonskim sporazumom** hoteli izročiti **cono A STO Italiji**
- **Jugoslavija** se s tem **ni strinjala** – po vsej državi so bile protestne demonstracije
- Nastala je resna politična kriza imenovana **Tržaška kriza** – v letu 1953 bila na višku, grozil celo vojni spopad med Italijo in FLRJ
- Kljub temu je bil spor rešen na miren način – Jugoslavija morala popustiti
- **Oktobra 1954** podpisan **Londonski memorandum** med **ZDA, VB, Italijo in FLRJ**; v skladu z njim je **cono A STO** (Trst z okolico) pripadel **Italiji**, **cono B STO** (koprski in bujski okraj) pa **Jugoslaviji**
- **Londonski memorandum je tržaškim Slovincem zagotavljal narodno enakopravnost** z Italijani; Slovenci so dobili:
  - Pravico do slovenskih šol
  - Pravico do uporabe slovenskega jezika v državnih uradih
  - Pravico do dvojezičnega označevanja krajev
- Italija se je obvezala da bo obnovila Narodni dom v Trstu – po prvi svetovni vojni so ga požgali fašisti
- **Meja** med Jugoslavijo in Italijo je bila **dokončno določena 1975 z Osimskim sporazumi**, ki sta jih **Slovenija in Italija ponovili** leta **1992** – Slovenija končno dobila izhod na morje (v Kopru začeli graditi veliko pristanišče- okno v svet)
- Pred izgubo Trsta je že prej med Slovenci boleče odmevala izguba Gorice – zato so Slovenske oblasti v petdesetih letih kot protiutež Gorici zgradile novo politično in kulturno središče slovenskega dela Goriške – Novo Gorico

OBNOVITEV AVSTRIJE IN IZGUBA KOROŠKE:

- Zaradi hitrega umika Titove vojske je usoda Koroške postala negotova
- Zahodni zavezniki so na podlagi dogovora z moskovske konference oktobra 1943 nameravali obnoviti Avstrijo v predvojnih mejah
- Slovenske zahteve po izročitvi Koroške so spremljale številne demonstracije v Sloveniji in Jugoslaviji
- Sledila so dolgoletna diplomatska pogajanja Jugoslavije z zahodnimi zavezniki – upanja bilo konec 1948 ko je FLRJ zaradi spora z Informbirojem izgubila podporo SZ
- **1955** je bila ob navzočnosti zunanjih ministrov velesil podpisana **avstrijska državna pogodba** – z njo Avstrija obnovljena v predvojnem obsegu, podpisala jo je tudi Jugoslavija
- **Za Slovence je pomemben 7. člen te pogodbe** – zagotavljal manjšinske pravice Slovencev in Hrvatov v Avstriji
- Pozneje zaradi pritiska avstrijskih nacionalističnih organizacij prišlo do velikih težav – Koroški Slovenci so le delno ohranili dvojezičnost v šolah in uradih, tudi dvojezični napisi krajev se niso ohranili povsod

ZAČETKI SAMOUPRAVLJANJA

DELAJSKO SAMOUPRAVLJANJE:

- Posledice Informbirojevsekega spora v Jugoslaviji zelo velike – standard je padel, večina proračuna šla za oborožitev
- Investicije v gospodarstvo so se močno zmanjšale, prav tako število zaposlenih
- Vodstvo **KPJ** je **končno spoznalo** da je **sovjetski model socializma zelo slab** – velike spremembe potrebne za učinkovitost gospodarstva
- Zato se je **država odpovedala** neučinkoviti in prisilni **kolektivizaciji v kmetijstvu**
- Kmetom so dovolili izstop iz zadrug in trgovanje s pridelki
- Začeli so opuščati plansko gospodarstvo
- **Največja sprememba** bila uvedena pri lastnini gospodarskih objektov → **1950 državna lastnina v industriji postala družbena** (pomeni da podjetij niso več upravljali državni uradniki temveč delavski sveti ki so jih delavci začeli voliti 1950)
- S tem naj bi uresničili popularno geslo : TOVARNE DELAVCEM
- **Ker naj bi delavci podjetja upravljali sami se je nov sistem imenoval samoupravljanje**

SPREMEMBE V UPRAVI IN DRUŽBENIH DEJAVNOSTIH:

- Leta **1953** sprejet ustavni zakon – vnesel **samoupravljanje tudi v družbene dejavnosti**
- Državna uprava se je začela decentralizirati, večjo vlogo počasi dobivale občine; republike in država naj bi skrbela za koordinacijo
- Nov sistem se je uresničil le delno – državna uprava in partija (po novm ZKJ) sta večino svoje moči ohranili
- Največji idel dohodka se je še vedno zbiral v državnih skladih
- Kljub vsemu bil opazen **napredek**:
  - **Zmanjšal se je zastraševalni pritisk državnih organov prisile**
  - **Industrija si je opomogla, postala bolj raznovrstna, odpirala se je na zahod**
  - **Plače so se začele večati, s tem tudi socialne razlike**
- Uveljavljati se je začela nova pot v socializem – sicer daleč od idealne (le delno izboljšala demokratizacijo družbe ter gospodarsko učinkovitost)

FORMALNA LOČITEV DRŽAVE OD PARTIJE:

- 1952 se je KPJ (komunistična partija Jugoslavije) preimenovala v ZKJ (Zveza komunistov Jugoslavije)
- **Na formalni ravni** sta se **najprej ločili država in vladajoča partija** – ta naj ne bi več nastopala kot stranka na oblasti, temveč kot vodilna idejna sila ki bi usmerjala državo i ndružbo v pravo smer –v graditev samoupravnega socializma
- 1953 večjo vlogo dobila Ljudska fronta preimenovala v Socialistično zvezo delovnega ljudstva (SZDL)

SPREMEMBE V ZUNANJI POLITIČNI USMERITVI JUGOSLAVIJE:

- Informbirojevski spor Jugoslavijo prisilil v drugačno zunanjo politično usmeritev
- **Zasuk in preboj iz splošne izoliranosti** je Jugoslavija dosegla **jeseni 1949** – izvoljena za članico Varnostnega sveta OZN
- V naslednjih letih je **pristala na kompromisno urejanje mejnih vprašanj**, začela **vračati dolgove** Kraljevine Jugoslavije, **povrnila del škode**, ki so jo utrpela tuja podjetja zaradi nacionalizacije ... – te poteze so državi odprle pot k povezovanju z zahodnim svetom (zlasti ZDA in VB – začeli podpirati jugoslovansko neodvisnost)
- Iz zahoda je začela prihajati gospodarska pomoč in pomoč v hrani
- Z ZDA je Jugoslavija sklenila sporazum o vojaškem (kasneje še) gospodarskem sodelovanju – za prestop v zahodni tabor se ni odločila (posledično bi to pomenilo opustitev enostranskega političnega sistema, in ker si je zaveznike poiskala med manj razvitimi državami – tretjega sveta)

NEUVRŠČENOST:

- Gibanje držav **tretjega sveta** se je začelo **spomladi 1955 v Bandungu v Indoneziji** – na Bandunški konferenci sodelovali predstavniki 23 držav Azije in 6 držav Afrike
- Nekdanje kolonije so si prizadevale da bi postale nova politična sila – naj bi imela pomembno vlogo pri normalizaciji mednarodnih odnosov → s tem je v globalni politični prostor vstopil nov partner ki je napovedal rojstvo politike neuvrščeniosti
- Države tretjega sveta so se tudi v OZN začele povezovati, skupaj nastopati – med njimi zelo aktivna tudi Jugoslavija (zaradi samostojnega razvoja po sporu Inform.)
- Po jugoslovanski pobudi so se **1956 na Brionih** srečali **Tito**, indijski predsednik Javarhelal **Nehru** in egiptovski predsednik Abdel **Neser**:
  - Poudarili da se je treba izogniti blokovski idelitvi sveta – pomembna koraka za doseg tega cilja naj bi bila popuščanje napetosti v mednarodnih odnosih in koeksistenca
  - Voditelji sodijo med **ustanovitelje gibanja neuvrščeniosti** – postopoma se je širilo
- **1961 v Beogradu prva konferenca gibanja** – udeležilo se jo je 25 držav → s to konferenco je neuvrščeniost postala formalna alternativa blokovski idelitvi sveta in hladni vojni
- Sprejeta **Beogradska deklaracija** izpostavila **3 TEMELJNA NAČELA**:
  - Dekolonizacija
  - Mir in varnost (aktivna miroljubna koeksistenca – sožitje)
  - Ekonomsko povezovanje
- V naslednjih letih hse je gibanje neuvrščeniosti zaradi uspešne dekolonizacije in blaženja hladne vojne še širilo
- Na bipolarnost pa neuvrščeni niso imeli bistvenega pomena
- Druga faza hladne vojne se je nadaljevala z nezumanjšano silovitostjo, **neuvrščeno gibanje pa v 70 in 80 letih** vse bolj **bledelo** zaradi **neučinkovitosti, notranjih kriz, krvavih vojn med članicami**

UREJANJE ODNOSOV S SOVJETSKO ZVEZO:

- Do postopnega popuščanja napetosti med Jugoslavijo in SZ je prišlo šele leta 1953 – po Stalinovi smrti
- Formalno spro zglašen dve leti za tem ko je v Beograd na obisk prišel novi sovjetski državni in partijski voditelj Nikita Hruščev

- Podpisana **Beograjska deklaracija**: poudarila da morajo **odnosi med državama** temeljiti na **spoštovanju, suverenosti, integritete, neodvisnosti in enakopravnosti**
- **1956 razpuščen Informbiro**, še istega leta Tito obiskal Moskvo → **Moskovska izjava** – dopuščala različne poti v socializem

POSTOPNO ODPIRANJE DRŽAVNIH MEJA IN SPREMEMBE POLOŽAJA PREBIVALSTVA:

- Po normalizaciji odnosov s SZ je postopoma popuščal pritisk državnega represivnega aparata, zlasti ljudske milice, službe državne varnosti in sodišč
- Po letu 1960 liberaliziran postopek pridobivanja potnih listov
- Zaradi nizkih delovnih plač vse več dekadencev odšlo v tujino zlasti v Nemško republiko
- Kljub temu se država ni demokratizirala – enostrankarski politični sistem ostal, enako tudi državni socializem, saj samoupravni sistem ni zaživel v pravem pomenu

GOSPODARSKE SPREMEMBE NA SLOVENSKEM V 50. IN 60. LETIH:

- Uvedba samoupravljanja ni odpravila državnega monopola nad ekonomijo, vendar je prišlo do reform – postopoma so prispevale k boljšemu življenju ljudi:
  - **Oktober 1951 ukinjeni boni in živilske karte**
  - **Omogočen prost nakup proizvodov** – v trgovinah jih ni več primanjkovalo
  - **Sprostila se je notranja trgovina in bančništvo**

NARAŠČANJE INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE V 50. IN 60. LETIH:

- **1952 končalo obdobje nazadovanja** ali gospodarska stagnacije
- Nerealni začetki **prve petletke** končno **ukinjene**
- Gospodarski kazalci so se začeli obračati navzgor – začel naraščati narodni dohodek
- K temu je velik opripomogla sprostitev trgovine in odstop od politike prisilne kolektivizacije in pospeševanje širjenja predelovalne industrije
- Postopoma začela povečevati zaposlenost, storilnost, rast plač, kupna moč prebivalstva
- Do pravnega gosp. Vzpona prišlo šele konec 50. let, začetek 60. – država prvič preseгла predvojni nivo industrijske proizvodnje
- Vse to posledica nove gospodarske ureditve – glavna novost uvedba delne tržne ekonomije v socialističnem sistemu (neobičajno, prelomno)

DVIG ŽIVLJENJSKE RAVNI V PRIMERJAVI S PRVIM POVOJNIM OBDOBJEM:

- **1958 sprejet drugi petletni načrt** gospodarskega razvoja Slovenije
- Slovensko gospodarstvo napravilo velik razvojni skok (narodni dohodek naraščal 8%na leto, industrijska proizvodnja 10,7%)
- Povečala kmetijska proizvodnja, delovna storilnost, izvoz, osebna poraba, dohodki od turizma
- Začelo se je sistematično posodabljanje prometnih poti
- V trgovinah možno kupiti raznovrstno blago (radio, tv, hladilnik,štedilnik...)
- Za dinarje so lahko kupovali "fičke" po letu 1961 pa še Citroenove "spačke"
- Povečale plače, državljanji dobili možnost potrošniškega kredita – gradili hiše, vikende
- Na področju kulture prišlo do širše dostopnosti kulturnih dobrin – nastala mreža javnih knjižnic, kino dvoran, 1958 začela redno oddajati svoj program Televizija Ljubljana

SPREMEMBE V KMETIJSTVU:

- Od ustanovitve kmečkih delovnih zadrug je zadržna proizvodnja zmanjšala za 25% (kmetje slabše delali, primanjkovalo strojev, umetnih gnojil...)
- Vse to je **1952 in 1953** pripeljalo do **zloma kolektivizacije**
- **Ukinili so KDZ**, spodbujali ustanavljanje **splošnih kmečkih zadrug SKZ**: te so temeljile na **svobodnem zdurževanju kmetov** in delno na individualnem obdelovanju zemlje
- Postopoma ukinili obvezen odkup kmetijskih pridelkov – postopoma začela sproščati trgovina s kmečkimi izdelki
- Najhujša kriza v kmetijstvu je minila – kmetijska proizvodnja začela naraščati
- **1953 uveden zemljiški maksimum** – privatne kmetije niso smele biti večje kot 10hektarov obdelovalne zemlje
- S tem ukrepom je oblast preprečila nastajanje veleposestev → posledično kmetijska zemljišča ostala preveč razdrobljena, mnogi kmetje se niso mogli preživeti, začela se je množična selitev v mesta, na delo v industrijo, kasneje v tujino

CILJI GOSPODARSKE REFORME LETA 1965:

- Na začetku 60. je Jugoslavija zašla v hude težave – rešiti so jo skušali z **gospodarsko reformo**:
  - **Potekala v več fazah**
  - Največje spremembe narejene v letu 1965
- **Ukrepi** ki so pozitivno vplivali narazvoj gospodarstva so bili:
  - Devalvacija dinarja
  - Davčna reforma
  - Delna sprostitev tržnih zakonitosti
  - Večje naložbe v prestrukturiranje gospodarstva
  - Uvajanje novih tehnologij
- Hkrati so se **kopičile negative posledice**:
  - Bolj se je povečal uvoz kot izvoz
  - Trgovski deficit naraščal
  - Dvig plač ogrožal razvojne projekte

- Po smrti očeta reforme – Borisa Kraigherja, je leta 1966 reforma zastala
- Samoupravljanje je bilo preveč utopično in protislovno, da bi lahko zaživel
- **Najbolj negativno je na usmerjanje gospodarstva vplivalo da so namesto strokovnjakov na pomembna mesta nastavljali politično zanesljive ljudi** – po izobrazbi in sposobnosti niso bili primerni za vodilne funkcije
- Zaradi slabega vodenja nihče ni bil odstavljen – številni so celo napredovali na boljša delovna mesta
- V Sloveniji ta negativni pojav na šaljiv način ožigosal humorisitčni časopis Pavliha – resna kritika ni bila dovoljena, vsak poskus v kali zatrt
- Kritike so pometali iz služb ali jih kot "nasprotnike socializma" obsodili na dolgoletne zaporne kazni

PARTIJSKI LIBERALIZEM

- Ni liberalizem v pravem pomenu besede, gre zgolj za bolj liberalno politiko dela vplivnih članov Zveze komunistov Slovenije (ZKS)
- V ZKS se je po letu 1976 začelo ločevanje med t.i. "liberalno" (Kavčičevo) in konservativno strujo

ZNAČILNOSTI IN POSEBNOSTI VLADE STANETA KAVČIČA:

- Po neuspešni gospodarski reformi 1965 se je v Sloveniji in Hrvaški povečalo nezadovoljstvo nad neučinkovito zvezno gospodarsko politiko – hrvati federaciji očitali da je okradla hrvaško gospodarstvo
- **Slovenija še vedno najbolj razvita, njen nadaljni razvoj sta oteževala togost beograjske birokracije** (onemogočala sprejemanje dobrih odločitev za razvoj Slo.) in **prevelika denarna pomoč** – slovensko gospodarstvo je moralo vsako leto prispevati v **sklad za nerazvite republike** (Makedonija, ČG, BiH) ter **pokrajino** (Kosovo)
- **1967** je v Sloveniji **predsednik vlade** postal **Stane Kavčič** – **znan po tem da je skušal vsaj v svoji republiki izvesti nujne gospodarske reforme, hkrati spremeniti odnos do federacije**
- **Slovenijo je hotel spremeniti v sodobno republiko čim bolj neodvisno od centralne oblasti v Beogradu**
- Zavzemal se je za gospodarsko osamosvojitve republike, pospeševanje razvoja donosnejših gospodarskih panog (turizem, bančništvo...) kot je bila težka industrija
- **Slovenija naj bi se demokratizirala in gospodarsko bolj usmerjala na Zahod**
- **1969** sta se **zaradi posojil za graditev avtocest ostro sprli slovenska in zvezna vlada** – zvezna vlada v Beogradu je mednarodno posojilo namenila za gradnjo strateško manj pomembnih cestnih objektov v Srbiji in BiH namesto za graditev avtoceste Šentilj – Nova Gorica
- Okrepila se je prepričanje da je Slovenija zapostavljena in izkoriščana
- Spor med Lj. In Beog. Je zaostrovala tudi ustanovitev slovenske teritorialne obrambe, oz. Okrepitev le – te

KONEC PARTIJSKEGA LIBERALIZMA:

- Največja politična avtoriteta v Jugoslaviji je bil še vedno Josip Broz Tito – trinajpomembnejše funkcije: predsednik države, predsednik Zveze komunistov in vrhovni poveljnik vojske
- Bil je nedotakljiv vladar – v razvoju "partijskega liberalizma" videl nevarnost za obnovitev večstrankarskega sistema
- Tito se je obrnil **PROTI** Kavčičevi liberalni vladi – Tita je podprla konzervativna struja v Zvezi komunistov Slovenije (Edvard Kardelj, Mitja Ribičič, Stane Dolanc)
- Stane Kavčič bil 1972 odstavljen, zatem dolga leta nadziran v hišnem priporu
- Partijskega liberalizma je bilo konec, monopolna oblast konzervativne komunistične elite se je znova okrepila